

Vykintas Vaitkevičius

Bajorų kapinynas

2015 m. KU ir KŠM tęsė Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., Kietaviškių sen.) tyrinėjimus (žr. *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 146–153; *ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 192–198; *ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 134–140; *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 128–135; *ATL 2010 metais*, V., 2011, p. 116–124; *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 136–147; *ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 181–191; *ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 156–159; *ATL 2014 metais*, V., 2015, p. 161–167). Radiniai perduoti į KŠM.

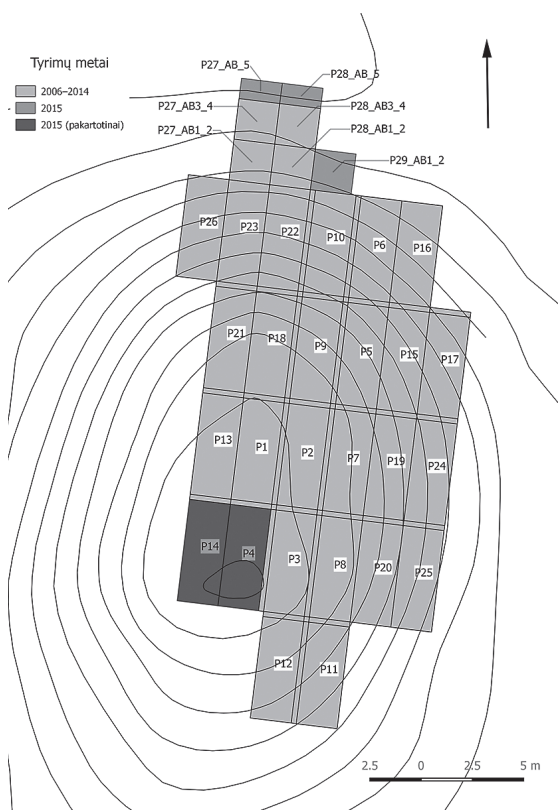
2015 m. baigti tirti plotai 27 (kv. 5AB, 2 m²) ir 28 (kv. 5AB, 2 m²), buvo tęsiami ploto 29 tyrimai (iširti kv. 1–2AB, 4 m²) bei plaunama 2006–2007 m. tyrimų plotų 4 ir 14 velėna (1 pav.). Ekspedicijos metu oras buvo permainingas, vėjuotas, temperatūra svyravo nuo 15 iki 25 °C. Bajorų kapinyno š papėdė toliau tirta sausomis sąlygomis – srūvantį vandenį sulaikė pylimas iš žemių pripiltų maišų, nuolat dirbo benzininis siurblys *Honda WB20XT*. Stovint, sėdint, klūpant ant stumdomų, lengvai išardomų tiltelių buvo galima dirbti prie kiekvieno iš kvadratų ir ketvirčių (1x1 m dydžio kvadratai papildomai padalinti į ketvirčius: ŠR, PR, PV ir ŠV).

Visi archeologiniai sluoksniai toliau buvo plaunami keturiuose medinėse plovyklėse su 3x3 mm tankio sietais. Vandenį iš pelkės kanalo tiekė aukšto slėgio benzininis siurblys *Honda Pressure WB20X*, o jam sugedus – *Honda KTH-50* (buvo naudojama 60 m ilgio žarna ir penkios papildomos 20 m ilgio žarnos, prijungtos prie vandens skirstytuvo).

Plotas 27 pradėtas tirti 2010, 2011 ir 2014 m., kv. 5AB buvo tiriami kartu su ploto 28

kv. 5AB. Tai iki šiol toliausiai š kryptimi į pelkę nutolusi Bajorų kapinyno tyrimų vieta. Tęsiant kv. AB5 tyrimus, žemės paviršius kv. 5A buvo H_{abs} 98,82 m, kv. 5B – H_{abs} 98,83–98,80 m lygyje. Visame tiriamame plote, o ypač kv. 5B (PR) H_{abs} 98,83–98,77 m ir kv. 5A (PR, PV) H_{abs} 98,75–98,70 m, viena ant kitos š–P kryptimi slūgsojo sutrūnijusios medžių šaknys (2 pav.).

Kv. 5B (PR) H_{abs} 98,83 m aptikta pavienių anglių, H_{abs} 98,79–98,72 m – visa sauja, kai

1 pav. Bajorų kapinyno 2006–2015 m. archeologinių tyrimų planas. V. Vaitkevičiaus brėž.

Fig. 1. A plan of the 2006–2015 investigations at Bajorai Cemetery

2 pav. Ploto 27 kv. 5AB tyrimai H_{abs} 98,67–98,69 m lygyje (iš R pusės). V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 2. The excavation of area 27, square 5AB, H_{abs} 98.67–98.69 m (as seen from the E)

kurios anglys buvo 1x1, 2x2 cm dydžio. H_{abs} 98,77 m, tarp dviejų sutrūnijusių medžio šaknų buvo galima įžvelgti netaisyklingą 16x12 cm dydžio anglių dėmelę.

Kv. 5A (ŠR ir ŠV) H_{abs} 98,53–58 m R–V kryptimi slūgsojo paskutinė didelė, beveik 80 cm ilgio, 5–10 cm pločio, sutrūnijusi šaknis. Kv. 5B (PV) ir kv. 5B (ŠR) H_{abs} 98,33 m išplautos paskutinės anglys (iš PV ketvirčio – stambi). Kaip ir iki šiol išplauta pavienių akmens amžiaus radinių: kv. 5B (PR) H_{abs} 98,35 m rasta tamsiai pilkos spalvos degusio titnago nuoskala, kv. 5B (PV) H_{abs} 98,33 m – skeveldra.

Kv. 5A (PV ir ŠV) H_{abs} 98,31 m aptikta raudonos spalvos netaisyklingo trikampio formos

16x15 cm dydžio granito akmenis, styrančio iš žemio, viršūnė. Kv. 5B (PR) H_{abs} 98,28 m dar rasta pirminė pilkos spalvos titnago nuoskala ir pirmą kartą Bajoruose – 4x3,3 cm dydžio, 12 cm storio kaltelis iš magminės uolienos (bazalto?).

Ižemis pasiektas ir ploto 27 kv. 5AB ištirti iki H_{abs} 98,24 m (kv. 3A PR – H_{abs} 98,25 m).

Plotas 28 pradėtas tirti 2011–2013 m., o 2014 m. kv. 5B (ŠR ir PR) H_{abs} 98,87–98,94 m buvo aptiktas ugnies neliestų žmogaus kaulų telkinys su pilku 4,5x4 cm dydžio, 3,5 cm aukščio akmenėliu. Poznanės radiokarbono laboratorijoje nustatytas vienos kaulo dalies amžius – 2395±30 BP (Poz-74171). Kalibruota data 543–398 m. pr. Kr.

Šis laikotarpis atitinka kartu su kaulais Bajoruose randamų mėlyno stiklo karolių tipologinį datavimą (550–450 m. pr. Kr.). Remiantis T. Purovskio studija, karoliai į Bajorus bus patekę tarpininkaujant Lužitėnų ir Vakarų baltų pilkapių kultūros žmonėms, o juos bronzos amžiaus pabaigoje – ankstyvojo geležies amžiaus pradžioje prekybiniai ryšiai siejo ne tik su Vakarų bei Vidurio Europos kraštais, bet ir su Viduržemio jūros pakrantėmis (karoliai buvo gaminami Šiaurės Vakarų Balkanuose arba Pietryčių Alpėse).

2015 m. atnaujinus ploto 28 tyrimus, paviršius kv. 5A buvo H_{abs} 98,82–98,83 m, o kv. 5B – H_{abs} 98,81–98,83 m. Pavienių angliukų rasta kv. 5B (ŠR) H_{abs} 98,83 m, kv. 5B (PV) H_{abs} 98,71 m ir kv. 5A (PR) H_{abs} 98,66 m.

Kv. 5A H_{abs} 98,74–98,79 m R–V kryptimi gulėjo stambi, beveik 90 cm ilgio, vidutiniškai 8–10 cm pločio sutrūnijusi medžio šaknis. Prie jos rasta daug kitų trūnusių, šaknų dalių. K. Pe-seckui ištyrus dviejų šaknų dalis, paimtas iš kv. 5A (PV) H_{abs} 98,82 ir kv. 5A (PR) H_{abs} 98,70 m bei šakelę, išplautą iš sąnašų kv. 5B (PV) H_{abs}

98,64 m, nustatyta, kad tai alksniai (sprendžiant iš sąnašų sluoksnyje esančių žievės dalių, tai turėtų būti juodalksniai).

Poznanės radiokarbono laboratorijoje nustatytas 2014 m. tame pačiame plote ir sluoksnyje (kv. 3B (PR), H_{abs} 98,99 m) rastos medžio šaknies amžius – 1430 ± 30 BP (Poz-74621). Kalibruota data 575–657 m. (mažesnė tikimybė – 606–648 m.). Primintina, kad dvi tokios pačios datos 2008 m. buvo gautos Vilniaus laboratorijoje (J. Mažeika): nustatytas medienos iš apsemto ploto 10 amžius – 1430 ± 30 BP (Vi-1784), kalibruota data 595–655 m. (mažesnė tikimybė – 550–670 m.); medienos iš sauso ploto 13 įžemio amžius – 1455 ± 30 (Vi-1826), kalibruota data 580–640 m. (mažesnė tikimybė – 550–650 m.). Taigi sausasis laikotarpis, kai senojo Švenčiaus ežero vanduo nenustatytam laikui nuslūgo, datuojamas viduriniu geležies amžiumi (VI a. antrąja puse – VII a. viduriu).

H_{abs} 98,46–98,54 m tiriamame plote 28 slūgsojo paskutiniai medžio trūnėsiai, pasiekus H_{abs} 98,43–98,44 m, padaugėjo žvyro akmenėlių ir akmenų. Užfiksuoti nuo $10 \times 7 \times 4$ iki $18 \times 17 \times 7$ cm dydžio kalkakmeniai, likę akmenys – nuo $12 \times 7 \times 7$ iki $20 \times 17 \times 13$ cm dydžio. Šiame lygyje H_{abs} 98,32–98,46 m rasta dauguma akmens amžiaus titnago radinių – 8 nuoskalos ir skeveldra, o kv. 5A (ŠV) H_{abs} 98,42 m buvo išplauta gyvūno danties karūnėlė. Remiantis dr. G. Piličiauskiene galima teigti, kad tai smulkaus šerno arba kiaulės dešinės pusės viršutinis pirmasis moliaras.

Kv. 5A (PR) H_{abs} 98,41 m, virš kalkakmenio, surasta stambaus kanopinio žoliaėdžio (elnio ar briedžio) kairiojo petikaulio dalis (3, 4 pav.). Už 3–4 cm į š nuo jos, H_{abs} 98,43 m gulėjo sunykęs 35 cm ilgio pagalys ar lazdelė apdegusiu galu (nukreiptas į PR). Už 12–14 cm į š nuo

3 pav. Ploto 28 kv. 5A tyrimai H_{abs} 98,41 m lygyje. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 3. The excavation of area 28, square 5A, H_{abs} 98.41 m

0 ————— 2 cm

4 pav. Stambaus kanopinio žoliaėdžio (elnio arba briedžio) kairiojo petikaulio dalis. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 4. Part of the left humerus of a large ungulate (deer or elk)

5 pav. Ploto 28 kv. 5A š sienelė ir žemio paviršius (iš P pusės). V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 5. The N wall of area 28, square 5A and the surface of the natural soil (as seen from the S)

6 pav. Iš ploto 29 kv. 2B (ŠR), H_{abs} 98,84 m išplautos sėnašos, akmenėliai, anglys. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 6. Deposits, small stones, and charcoal wet screened from area 29, square 2B (NE), H_{abs} 98.84 m

lazdelės, kv. 5A (ŠR ir PR), H_{abs} 98,44 m lygyje, virš kalkakmenio, aptiktas sutrūnijęs nuodėgulis.

Kv. 5B (PV) H_{abs} 98,33 m aptikta paskutinė anglis; kv. 5A (PR) ir kv. 5B (PR) H_{abs} 98,24–98,28 m žemio paviršiuje surastos trys paskutinės titnago nuoskalos.

Plotas 28 baigtas tirti pasiekus H_{abs} 98,24–98,28 m (5 pav.).

Ploto 29 kv. 1–2AB pradėti tirti 2014 m. Tęsiant tyrimus žemės paviršius kv. 1A buvo H_{abs} 98,84 m, kv. 2A – H_{abs} 98,82–98,84 m, kv. 1B – H_{abs} 98,83–98,84 m, o 2B – H_{abs} 98,83–98,84 m lygyje.

Kv. 2B (ŠV) H_{abs} 98,83–98,84 m ir skutant žemės paviršių, ir plovėjų sietuose gausu angliukų; kv. 2B (ŠR) H_{abs} 98,84 m, be angliukų, dar buvo išplautas lipdytos keramikos su kvarco priemaišomis trupinėlis (6 pav.). Kiek giliau kv. 2B (ŠR) ir iš dalies kv. 2A (ŠV) H_{abs} 98,80 m išsyrškėjo dvi netaisyklingos apie 20–24 cm skersmens (R pusėje) ir 20x15 cm dydžio (V pusėje) anglių dėmelės. Remiantis dendrologiniu K. Peseko tyrimu, visos šios anglys – alksnių.

Pavienių anglių dar rasta kv. 1A (PR, ŠR ir ŠV) H_{abs} 98,66–98,76 m, kv. 2A (ŠR, PV ir PR) H_{abs} 98,61–98,77 m, kv. 1B (ŠV) H_{abs} 98,75 m, kv. 2B (ŠV, ŠR ir PV) H_{abs} 98,71–98,77 m bei 98,58 m gylyje (paskutinė anglis šiame plote).

Kv. 2A (PR ir PV) H_{abs} 98,73–98,75 m išplautos 3 titnago nuoskalos ir skelvedra; paskutinė pilkos spalvos titnago skeveldra rasta pačiame tyrimų ploto dugne – kv. 2A (ŠR) H_{abs} 98,61 m.

Ploto 29 kv. 1–2AB ištirti ir žemės – melsvas šlynas – pasiektas H_{abs} 98,83 m (kv. 1B PV) – H_{abs} 98,53 m (kv. 2A ŠR) (7 pav.).

2015 m. toliau buvo plaunama 2006–2007 m. ištirtų plotų velėna. Plaunant ploto 4

velėną (2006 m. ji buvo tvarkoma kartu su plotų 1–3 velėna), rasti 7 ypatingi radiniai: kniedė, pasaginės segės keturkampė galvutė, adatos dalis, žalvarinių dirbinių susilydimai, taip pat 204 (79 g) keramikos šukės (8 trupiniai – lipdytos keramikos), 34 titnago radiniai (2 skeltės, 27 nuoskalos ir 5 skeveldros). Be to, išplauta 108 g degintinių kaulų.

Plaunant ploto 14 velėną (2007 m. ji buvo tvarkoma kartu su ploto 13 velėna), rasta 11 ypatingų radinių: žvangučio auselė, dviejų apkalų dalys, neatpažintų metalinių dirbinių dalių ir susilydimų, taip pat 275 (124 g) keramikos šukės (9 lipdytos keramikos trupiniai), 65 titnago radiniai: skaldytinis, skeltė, 50 nuoskalų ir 13 skeveldrų (8 pav.). Be to, išplauta 95 g degintinių kaulų.

Iš viso 2015 m. surastas 121 akmens amžiaus titnago, 1 kvarco, 1 kvarcito ir 1 magminės uolienos, spėjama, bazalto, radinys (plaunant plotų 4 ir 14 velėną – 99 vienetai). Didžioji šių radinių dalis – nuoskalos ir skeveldros, taip pat rastos skaldytinis, trys skeltės. Plotuose 27–29 aptiktas vos vienas lipdytos keramikos trupinėlis, o plaunant plotų 4 ir 14 velėną surasta 480 keramikos šukių ir trupinių, kurie svėrė 204 g (18 lipdytos keramikos šukių). Degintinių kaulų taip pat rasta tik plotų 4 ir 14 velėnoje. Jų svoris – 203 g; iš viso 2006–2015 m. Bajoruose surasta 18,26 kg degintinių kaulų.

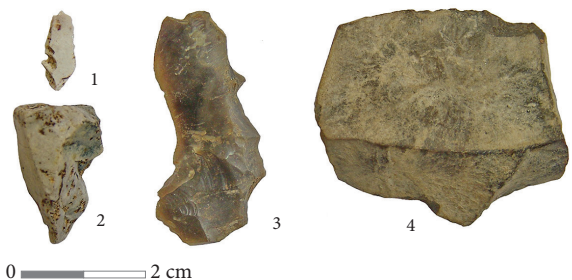
Plaunant plotų 4 ir 14 velėną aptikta 18 geležinių ir žalvarinių dirbinių arba jų dalių, dar trys XIV a. dirbiniai, gerai pažįstami iš 2006–2010 m. Bajorų kapinyno tyrimų, rasti metalo iešikliu žvalgant į Š nuo kapinyno esančios 90 m ilgio, 45 m pločio (pailga ŠR–PV), maždaug 1,2–1,5 m aukščio salos P papėdę ir nuolaidų šlaitą.

Už 31,9 m į ŠR nuo 2008 m. Bajorų kapinyne ištirto ploto 16 ŠR kampo velėnoje suras-

7 pav. Ploto 29 kv. AB1–2 baigus tyrimus (iš V pusės). V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 7. Area 29, square AB1–2 after the end of the excavation (as seen from the W)

8 pav. Akmens amžiaus radiniai: 1, 3 – skeltės iš plotų 1–4 velėnos; 2 – skaldytinis iš plotų 13, 14 velėnos; 4 – magminės uolienos kaltelis iš ploto 27.

A. Kurilienės nuotr.

Fig. 8. Stone Age finds: 1, 3 – blades from the turf in areas 1–4; 2 – a core from the turf of areas 13, 14; 4 – an igneous rock chisel from area 27

9 pav. Geležinis kamano apkalas su sidabravimo žymėmis ir grandimi. V. Vaitkevičiaus nuotr.

Fig. 9. An iron bridle fitting with signs of silver plating and a ring

tas perdegęs apkalas su grandimi (9 pav.), už 9,25 m į ŠV nuo apkalo – korodavęs skustuvas, o už 4,35 m į ŠR nuo jo – korodavęs perlūžęs peilis.

Paminėtina, kad metalo iešikliu žvalgant Vilkų salos V papėdę, už 200 m į V nuo A. Gudelio sodybos ir 130 m į P nuo Bajorų kapinyno, dirvoje surastas apsilydęs nežinomos paskirties žalvarinis dirbinys, kuris siejamas su Bajorų degintinio kapinyno naudojimu (žr. p. 452–453).

Už 660 m į R nuo Bajorų kapinyno, 170 m į P–PV nuo A. Begansko sodybos, 67 m į P nuo lauko kelio į Bajorus atsišakojimo iš lauko kelio Šuoliai–Vindziuliai, 22 m į Š nuo Vindziulių kaimo ribos nustatyta Šuolių Prancūzkapio vieta.

Sprendžiant iš Jadvygos Gudelytės-Seliutienės (73 m., kilusi iš Bajorų) ir Alvydo Begansko (54 m., gimęs ir gyvenantis Šuoliuose) pasakojimų, nedideliame įlomyje prie lauko kelio, šalia Vindziulių kaimo ežios būta nedidelės kalvelės, vadintos Prancūzų kapais arba Prancūzkapiu. Čia ieškotina sunaikinto pilkapio ar pilkapių žymių.

Už 290 m į PV nuo Prancūzkapio vietos, negyvenamos Beganskų sodybos (Šypicos) V pakraštyje, prie senojo kelio iš Vindziulių į Šuolius, įkalnėje, yra Beganskų šaltinis. Jis galėjo tekėti P kryptimi, XX a. pirmojoje pusėje ar

viduryje į šaltinį įleistas betoninis rentinys ir įrengtas šulinėlis. Šaltinis plačiai žinomas apylinkės gyventojų, jo vanduo vertinamas ir laikomas sveiku.

Bajorai Cemetery

In 2015, KU and KŠM continued the investigation of the bog at the N foot of the hill in Bajorai Cemetery (Elektrėnai Municipality). The investigation of areas 27 (2 m²) and 28 (2 m²) as well as squares AB1–2 of area 29 (4 m²) was completed under dry conditions. The turf from Bajorai Cemetery areas 4 and 14, which were investigated in 2006 and 2007 (Figs. 1–3, 5–7), was wet screened.

A total of 124 Stone Age flint and non-flint stone finds were discovered, mostly flakes and chips, one core, one chisel, and three blades (Fig. 8). In areas 27–29, one very small sherd of hand built pottery was found, and in wet screening the turf, 480 potsherds (total weight: 204 g), 18 of which were hand built. 203 g of cremated human and animal bones (Fig. 4) (compared to 18.26 kg during 2006–2015) and 18 bronze and iron finds (along with another three from the survey at the S foot of the island located to the N of the cemetery) (Fig. 9) were collected. All of these finds belong to the Bajorai Cremation Cemetery horizon, which dates to the 14th–first half of the 15th century.